

EN SON VEFAT EDEN SAHÂBÎ OLARAK BİLİNEN ÂMİR B. VÂSİLE EL-LEYSÎ

Ali ÇOLAK*

Özet

En Son Vefat Eden Sahâbî Olarak Bilinen Âmir b. Vâsile el-Leysi

Bu makalede, İslâm âlimleri arasında en son vefat eden sahâbî olarak bilinen, Âmir b. Vâsile el-Leysi hakkındaki bazı tartışmalar ele alınmıştır. Çünkü onun sahâbî olup olmadığı, Hz. Peygamberi görüp görmediği ve ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler temel hadis kaynaklarında yer almıştır. Çalışmaya sahâbî kelimesinin tarifiyle başlanılmış, hadisçilerin ve usulcülerin bu konudaki değerlendirmelerine yer verilmiştir. Hadis aldığı ve kendisinin hadis rivayet ettiği isimler tespit edilerek, onun hadisçiliğine işaret edilmiştir. Ayrıca Âmir b. Vâsile el-Leysi'nin doğum tarihi, onun Hz. Peygamberi görüp görmediği, vefat tarihi ve en son vefat eden sahâbî olup olmadığı hususundaki İslâm âlimlerinin görüşleri ele alınmış ve memleketlere göre en son vefat eden sahâbî olarak bilinen kişilerin isimleri kaydedilerek çalışma sona ermiştir.

Anahtar kelimeler: Âmir b. Vâsile el-Leysi, En son vefat Eden Sahâbî, Hadis.

Abstract

Amir b. Vâsile El-Leysi, Known as The Last Deceased Companion of Muhammed

In this article, some discussions on Amir B. Vasile el-Leysi -known as the last deceased sahabi among the Islamic intellectuals- were held. Because in the basic hadith sources, different information about whether he was a sahabi or not, whether he saw the prophet or not, and the date of his death, were stated. The research is started with the meaning of the word "Sahabi" and the appreciations of the scholars of hadith and scholars of usul about this subject. His interest of hadith is pointed by identifying from whom he got the hadith and to whom he passed on the hadiths. Besides the comments of the Islamic Intellectuals about the birth date of Amir b. Vasile el Leysi, whether he saw the prophet or not, the date of his date and whether he was the last deceased sahabi or not, were held and the article ends by recording the people who were known as the last deceased companions of Muhammed according to their hometowns.

Key words: Âmir b. Vâsile el-Leysi, The Last Deceased Companion of Muhammed, Hadith.

Giriş

İsminin Amr olduğu da söylenen ancak Âmir olduğu kabul gören, Âmir b. Vâsile el-Leysi,¹ İslâm âlimleri arasında en son vefat eden sahâbî olarak bilinmektedir. Ancak temel hadis kaynaklarında, onun sahâbî olup olmadığı, Hz. Peygamberi görüp görmediği ve ölüm tarihi hakkında farklı bilgiler

* Dr., Düziçi Cumhuriyet Lisesi Müdürü

1 Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, 1.Bs, Beyrut 1980, c. XIV, s. 79.

mevcuttur. Biz bu araştırmamıza öncelikle sahâbî kelimesinin tarifiyle başlayıp diğer hususlara açıklık getirmeye çalışacağız.

Sahâbî'nin tarifi üzerinde İslam âlimleri farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bunlardan bazılarına göre sahâbî sayılan bir zat, diğer bir kısım âlimler tarafından tarifi dışında bırakılabilmektedir. Hakkında araştırma yapacağımız, en son vefat eden sahâbî olarak bilinen Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî'nin bu değerlendirmelere göre yerini saptayabilmek için öncelikle sahâbî kelimesinin tarifleri üzerinde durmamız ve bu zâtın konumunu belirlememiz gerekmektedir. Araştırmamız hadis alanıyla ilgili olduğu için en son vefat eden sahâbîyi daha çok hadis ilmi açısından değerlendirmeye çalışacağız. Zira bu alan dışında değerlendirmelere girdiğimiz zaman ileride de göreceğimiz üzere en son vefat eden sahâbîyi farklı kriterleri göz önüne alarak araştırmamız gerekecektir.

Sahabe, sözlük bakımından bir arada bulunmak sohbet veya arkadaşlık etmek manasına gelen "sahibe" kök fiilinden alınma bir kelime olup bu fiilin ismi mensûbu olan "sahâbî" nin çoğuludur. Aynı fiilden ismi fâil olan ve bir arada yaşayan dost, arkadaş anlamına gelen "sâhib" kelimesinin çoğulu "sahb" ve "ashâb" da aynı manada kullanılmaktadır.² *Ashâb* ve onun tekili olan *sâhib* kelimesi Kur'ân ve hadislerde açıkça yer almıştır. Bunlara örnek olarak şu ayetleri kaydedebiliriz:

"Eğer siz ona yardım etmezseniz, inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o, arkadaşına (لصاحبه), "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber, diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz bir takım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözlerini alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."³

"Şüphesiz cennet ashâbı (اصحاب الجنة) o gün nimetlerle meşguldürler, zevk sürerler."⁴
 "İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları (اصحاب موسى), "Eyvah yakalandık" dediler."⁵

Hz. Peygamber(s) ise, "*Ashabıma* sakın sövmeyiniz. Sakın ha *ashabıma* sövmeyiniz. Nefsim kudretinde olan (Allah)'a yemin ederim ki, sizden biri-

2 Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1992, s. 334.

3 Tevbe, 9/40.

4 Yâsîn, 36/ 55.

5 Şuarâ, 26/61. Ayrıca Kur'ân'da Sahâbe kelimesinin geçtiği yerler için bk. Nisâ, 4/36; Âraf, 7/184; Yûsuf, 12/ 39, 41; Kehf , 18/34, 37; Sebe, 34/ 46; Zâriyât, 51/ 59; Kamer , 54/29; Tekvîr, 81/ 22.

niz Uhud Dağı kadar altın sadaka vermiş olsa, (sevabı) sahâbîlerimden birinin bir müd (iki avuç hurma) sadakasına ulaşamaz. Yarısına da erişemez”⁶ buyurarak açıkça bu kelimeyi kullanmıştır.

Sahâbî kelimesinin tarifi hakkında yukarıda da belirttiğimiz gibi İslâm âlimleri arasında ihtilaf vardır. Hadis ehli, daha geniş çerçevede ele alarak Müslümanlardan Hz. Peygamber ile birlikte bulunan veya onu gören kişiler onun ashabıdır, diye tarif etmiştir.⁷ Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî el-Mervezî, ashâbu'l-hadis'in sahâbî sıfatını Hz. Peygamberden bir hadis ya da bir kelime rivayet eden için kullandığını hatta bir defa Müslüman olarak Allah Resûlü'nü gören kimse için de aynı vasfın geçerli olduğunu belirtmiştir.⁸ Bunlara göre a'mâ kimseler, görmeseler de onunla birlikte oldukları zaman sahâbî olurlar. İbn Ümmü Mektûm bunlardandır.⁹ İbnu'l-Medîni (ö. 234) günün herhangi bir anında bile olsa Hz. Peygamberle bir arada bulunan veya onu görmüş olan sahâbîdir, demiştir.¹⁰

Usulcülere gelince onlar sahâbî teriminin kapsamını daraltarak bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Hadis ehline göre sahâbî sayılanların birçoğu usulcülere göre bu sıfatı alamamaktadır. Usulcüler, sahâbî olabilmek için hadisçilerin dediği gibi bir an Hz. Peygamberi görmüş olmayı yeterli bulmazlar. Hz. Peygambere uymak ve sünnetlerini elde etmek amacıyla, onunla altı ay, bir yıl veya iki yıl gibi bir süre arkadaşlık yapmış olma, dinin bazı hükümlerini öğrenme, hadis alma, birlikte savaşa katılma gibi ondan etkilenebilecek bir birlikteliği şart koştuklarıdır. Dolayısıyla dışarıdan gelip, kısa süre görüşüp giden heyetleri bu tarifi içine katmamışlardır.¹¹ Usulcülerin görüş-

6 el-Buhârî, *Sahîh*, Eshâbu'n-Nebî, 5, c. IV, s. 195; Müslim, *Sahîh*, Fedâilu's-Sahâbe 54, c. II, ss. 1967-1968, no: 221, 222; Ebû Dâvud, *Sünen*, Sünne 10, c. V, s. 45, no: 4658; et-Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 58, c. V, ss. 695-696, no: 3861.

7 Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Thk.: Muhammed Fuad Abdalbâkî, Dâru'l-Mârifet, Beyrut 1379, c. VII, s. 3; el-Buhârî, *Sahîh*, Fedâilu Eshâbî'n-Nebî 1, c. IV, s. 188; Celâluddin Ebu'l-Fadl Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1993, s. 374; Ebû Amr Osman b. Abdirrahmân İbn Salâh eş-Şehrezûrî, *Ullûmu'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, 3. baskı, Dimeşk 1984, s. 293; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istislahları*, Çev.: M. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 294.

8 İbn Salâh, *Ullûmu'l-Hadis*, s. 293.

9 es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 374.

10 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. VII, s. 5.

11 Bk. es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 375; Ayrıca bk. Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, ss. 5-9.

lerini özetleyen Tabî'nin büyüklerinden Said b. Müseyyib'in (ö.93), "Biz ancak Resûlullâh ile birlikte bir veya iki sene ikamet eden ve onunla birlikte bir veya iki gazveye katılanları sahâbî sayıyoruz" dediği rivayet edilmiştir.¹² el-Cürcânî (ö.816) ise rivayet etmiş olmasa bile uzun süre dostluğu, sohbeti olanları, sahâbî olarak kabul eder.¹³

Mûsâ es-Sebelânî Enes b. Mâlik'e, kendisinden başka Allah Resûlü'nün ashâbından yaşayan olup olmadığını sormuş, o da 'Hz. Peygamber'i gören Araplardan bir kısım insanların yaşadığını ancak sahâbî olmadıklarını' söylemiştir. Bu ifade usulcülerin tarifini desteklemektedir.¹⁴

Âsım b. Süleyman el-Ahvel (ö.141-3) seksenli yıllarda vefat eden Abdullah b. Sercis hakkında, "O Resûlullah'ı gördü ama onunla sohbeti olmadı" demiştir.¹⁵

Hadis ehli ve usulcülerin her ikisinin tarifinde de ortak nokta, sahâbî sayılabilmek için Hz. peygamber ile Müslüman olarak karşılaşmak ve Müslüman olarak vefat etmektir. İki grup arasındaki tarif farklılıklarını değerlendirecek olursak hadis ehlinin tarifi daha kesin çizgilerle ayırt edilmiş ve bir defa görüşüp konuşmak gibi net kriterlere bağlanmıştır. Usulcülerin tarifine gelince uzun bir süre beraber olma, ondan dinin bazı hususlarını öğrenme ve ondan etkilenme subjektif bir durumdur. Kısa süre Hz. Peygamberle görüşen bir heyet, din ile ilgili herhangi bir konuda, çok önemli bir hadis öğrenmiş olabilir. Onu memleketine gidince bihakkın uygulamış olabilir. Öte yandan Hz. Peygamberin yanında daha fazla bulunmasına rağmen, herhangi bir şeyi kavrayamayan kimselerin olması da mümkündür. Nitekim Hz. Peygamberi gören sahâbenin tamamı hadis rivayet etmiş değildir. Allah Resûlü vefat ettiğinde onu görmüş olan 114000 sahâbî olduğu, ancak bunlardan en fazla 1300 sahâbenin hadis rivayet ettiği bilinmektedir.¹⁶ Adını ve kim olduğunu bilmediğimiz çok sayıda sahâbî vardı. Usulcülerin tarifini ölçü aldığımızda bunların sahâbî tarifi içine girmeleri mümkün değildir.

Yukarıda bahsettiğimiz her iki gruba göre de bir kimse Hz. Peygamber'i

12 İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 293; es-Suyûtî, *Tedrîbu'r-Râvî*, s. 375; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. VII, s. 4.

13 Ali b. Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö.816), *et-Ta'rîfât*, Thk.: İbrâhim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1405, s. 173.

14 İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 294; es-Suyûtî, *Tedrîbu'r-Râvî*, s. 375.

15 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/82-83; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. VII, s. 6.

16 Bu konuda bk. Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, s. 8.

(s) gördükten sonra irtidât etse onun sahâbîliği düşer. Bu dinden çıkan kimse, Allah Resûlü vefat ettikten sonra yeniden Müslüman olsa, el-İrakî'ye göre onun sahâbîliği tartışmalıdır. eş-Şâfiî ve Ebû Hanîfe dinden dönmenin amelleri geçersiz saydığını söyleyerek bu durumda sahâbîliğin düşmüş olacağını vurgulamışlardır. el-Eş'âs b. Kays bunlardandır. Ancak Abdullah b. Ebî Serh gibi Hz. Peygamber hayatta iken yeniden İslam'a dönen kişinin, sahâbî sayılmasına bir engel yoktur.¹⁷

Hz. Peygamber (s) zamanında doğan ve Allah Resûlü'nün görüp tahnik¹⁸ yaptığı ancak kendilerinin onu görüp konuşmadığı çocuklar, tâbiünden sayılmıştır. Tâbiünden Abdullah b. Ebî Talhâ el-Ensârî (ö.37/657) bunlardan birisidir. Hz. Peygamber bu zâta tahnik yapmış ve onun için duâ etmiştir. Kendisi küçük yaşta çocuk olduğu için Resûlullâh'ı gördüğünü hatırlayamamaktadır. Sahâbî sayılabilmek için kişinin ergenlik çağına ulaşmış olması şart koşulmamıştır. Ancak Allâh Resûlü ile görüştüğünü bilmesi gerekir. Nitekim bu duruma uyan Hz. Hasan ve Hüseyin küçük çocuk oldukları halde sahâbî kabul edilmiştir.¹⁹

Yukarıda kaydettiğimiz, hadis ehli ve usulcülerin görüşleri ışığında sahâbî terimini şöyle tarif edebiliriz: Hz. Peygamber hayatta iken onu hatırlayacak şekilde Müslüman olarak onu gören, görme özrü varsa dahi onunla konuşup bir süre birlikte bulunan ve Müslüman olarak yaşayıp Müslüman olarak vefat eden, irtidât etmişse yine onun sağlığında yeniden îmân ederek Müslüman olup onu gören kişiye sahâbî denir.

Sahabe'nin fazileti Kuran ve hadisler tarafından açıkça belirtilmiştir. Nitekim Kuranda şöyle buyrulmuştur:

“Muhâcirlerden ve Ensâr'dan ilk öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar var ya, Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allahtan razı olmuşlardır. Allah onlara altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.”²⁰

“Fakat Rasûl ve onunla beraber inananlar, mallarıyla canlarıyla cihâd ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve işte murada erenler onlardır.”²¹

17 es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 374; Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. VII, s. 4.

18 Tahnik: hurma vs. yi çiğneyip yeni doğan çocuğun ağzına koymak. Bk., Mecdüddin el-Mubârek b. Muhammed İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, I-V, Thk.: Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979, c. I, s. 451.

19 es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 374.

20 Tevbe, 9/100.

21 Tevbe, 9/88.

Hız. Peygamber (s) de "İnsanların hayırlısı benim yaşadığım devirde yaşayanlar (ashâbım) dır. Sonra onları takip eden (tâbiî) ler, sonra da onları takip eden (etbau't-Tâbiîn) gelir",²² buyurmuştur.

Genel olarak sahâbe faziletli olmakla birlikte, bazıları diğerlerine göre Allah tarafından fazilet bakımından üstün tutulmuştur. Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur:

"Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (cihattan geri kalıp) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler eşit olmazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla cihâd edenleri, derece itibarıyla, cihattan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah, hepsine de en güzel olanı vaat etmiştir. Ama mücâhitleri, büyük bir mükâfatla, kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile cihattan geri kalanlara üstün kılmıştır. Allah çok bağışlayandır. Çok merhamet edendir."²³

"Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İzinizden fetihten önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değıldir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı (cenneti) vaat etmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."²⁴

Her iki âyette de sahabeye zaten iyi mükâfat verileceğı belirtilmekle birlikte bazılarının daha fazla mükâfatı hak ettikleri vurgulanmıştır. İslâm âlimleri de bu ayetlerden yola çıkarak tüm sahabeyi faziletli kabul etmekle birlikte, onların bazılarının daha çok ya da daha az faziletli oldukları konusunda görüşler bayan etmişlerdir. Yapılan tariflerdeki farklılık aslında sahabe arasındaki fazilet bakımından farklılığın olduğunu ortaya koymaktadır. Zaten usulcüler bu durumu, belli bir süre beraber olup ondan etkilenerek bir derece fazilet kazanmış olmayı şart koşmalarıyla açıkça vurgulamıştır. Dolayısıyla İslam âlimleri sahabeyi fazilet bakımından çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Örneğın İbn Sa'd 5 sınıfa ayırırken el-Hâkim Ebû Abdillâh en-Neysâbûrî (ö.405) bu sayıyı 12'ye çıkartmıştır. İslam âlimleri arasında daha fazla rağbet edilen en-Neysâbûrî'nin tasnifini aşağıya kaydedeceğız.

1. Mekke'de îmân eden ilk Müslümanlar: Dört halife, Hız. Hatice ve Hız. Bilâl bunlardandır.
2. Hız. Ömer'in Müslüman olmasından sonra Müslüman olan Dâru'n-Nedve ashâbı.
3. Birinci ve ikinci kabilede Habeşistan'a hicret eden Müslümanlar.
4. Birinci Akabe Biati'nda bulunanlar. Câbir b. Abdillâh, Ukbe b. Âmir

22 Müslim, *Sahih*, Fadâilu's-Sahâbe 52, c. II, ss. 1962-1965, no: 210-216.

23 Nisâ, 4/95-96.

24 Hadîd, 57/10.

ve Es'ad b. Zûrâre bunlardan bazılarıdır.

5. İkinci Akabe Biatı'nda bulunanlar. el-Berâ b. Ma'rûr, Sa'd b. Ubâde ve Ka'b b. Mâlik bunlardandır.
6. Hz. Peygamber daha Kubâ'da iken Medîne'ye giren muhâcirler.
7. Bedir savaşına katılan Müslümanlar.
8. Bedir gazvesi ile Hudeybiye anlaşması arasında hicret eden Müslümanlar.
9. Bey'atu'r-Rıdvân'a katılan müslümanlar.
10. Hâlid b. Velîd gibi Hudeybiye anlaşması ile Mekke'nin fethi arasında hicret edenler.
11. Hâkim b. Hizâm gibi, Mekke'nin fethinde Müslüman olanlar.
12. Mekke'nin fethinde ve Veda Haccı'nda Allah Resûlü'nü gören çocuklar.²⁵

Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile b. Abdillâh el-Leysî, Hayatının sekiz yılını Hz. Peygamber devrinde geçirdiğini söylemiş, Resûlü Ekrem'i veda haccında Kâbe'yi tavaf ederken ve elindeki âsâ ile rükni selamlarken gördüğünü bizzat belirtmiştir. Bu sebeple yukarıdaki tarifler ışığında onun usulcülere göre tâbi'nin büyüklerinden olduğu söylenebilir,²⁶ hadis ehline göre sahâbî olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır. en-Neysâbü'rî'nin fazilet sınıflandırmasına göre de 12. derecede yer almaktadır.²⁷

Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile b. Abdillâh el-Leysî'nin, Uhud Gazvesi yılında (3/625) doğduğu konusunda ittifak vardır.²⁸ Bedir gazvesi esnasında

25 es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, ss. 382-383. Ayrıca Bk. Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, ss. 297-298; Nevzat Âşık, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981, ss. 25-28; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Yayınları, 2. baskı, Ankara 1988, ss. 72-74; Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, ss. 334-335.

26 el-İclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebu'l-Hasen el-İclî el-Kûfî, *Ma'rifetu's-Sikât*, I-II, Mektebetu'd-Dâr, el-Medînetu'l-Munevvera 1985, c. II, s. 15.

27 Müslim, *Sahih*, Hac 42, c. I, s. 927, no: 257; Ahmed b. Ali Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, I- XIV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. I, s. 198; el-İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, c. II, s. 15.

28 el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. XIV, ss. 79-81; Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl İbn Hacer el-Askalânî eş-Şâfiî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984, c. V, s. 71; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. I, s. 198; Celâluddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyûtî, *İs'âfu'l-Mubatta' bi Ricâli'l-Muvatta'*, I cilt, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1969, c. I, s. 15; Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekfûrî Ebu'l-Alâ el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., c. III, s. 98; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b.

çocuk yaşta olduğunu ifade eden bir rivayet olsa da, İbn Hacer, bu rivayette bir yanlışlık olduğunu ve asıl doğrusunun Bedir Gazvesi değil de Huneyn Gazvesi olması gerektiğini belirtmiştir.²⁹

Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile b. Abdillâh el-Leysî Benî kinâne'ye mensup olduğu için Kinânî nisbesiyle de anılır. Hz. Peygamber'in son sekiz yılını idrak etmiş,³⁰ Resûl-i Ekrem'i vedâ haccında Kâbe'yi tavaf ederken ve elindeki âsâ ile rükni selamlarken görmüştür.³¹ Hz. Ali'nin vefatından sonra Mekke'ye giderek hayatının sonuna kadar orada kalmıştır.³²

Hadis rivayet eden sahâbilerden olan Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî, bu ilim açısından önemli bir şahsiyettir. Hz. Peygamber'den yirmiye yakın hadis rivayet etmiş olan Ebu't-Tufeyl'in rivayetlerine Kütüb-i Tis'a musannifleri de eserlerinde yer vermişlerdir. Örneğin Ahmed b. Hanbel Müsned'inde ondan 14 hadis kaydetmiştir.³³ Hâricîler onu Hz. Ali'ye bağlılığından dolayı eleştirmişlerdir. Ayrıca İbnu'l-Medîni, Cerir'e, "Muğire ondan hadis rivayet etmeyi kerih görür müydü" diye sorduğunu, onun da "evet kerih görürdü" dediğini aktarmıştır. Ancak el-İclî³⁴ ve İbn Hacer, onun sika olduğunu kaydetmiş, Salih b. Ahmed'in de babasından onun sika olduğunu öğrendiğini belirtmiştir.³⁵ Zaten hadis ehline göre sahâbî sayıldığından, genel olarak âdil kabul edilmiştir.

Ebu't-Tufeyl 16 kişiden hadis almış ve bu rivayetlerini 32 kişiye aktarmıştır. Bunları aşağıya kaydedeceğiz.

Osmân b. Kaymâz et-Türkmânî ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1413, c. IV, s. 467.

29 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 71.

30 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Thk.: Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, ts., c. VI, s. 446; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî İbn Hibbân el-Büstî, *es-Sikât*, I-IX, Thk.: es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr 1975, c. III, s. 291; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. XIV, s. 79; Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl İbn Hacer el-Askalânî, eş-Şâfiî, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Dâru'l-Cil, Thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992, c. VII, s. 437, no: 10160.

31 Müslim, *Sahih*, Hac 42, c. I, s. 927, no: 257.

32 el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. I, s. 199; es-Suyûtî, *İs'âfu'l-Mubatta' bi Ricâli'l-Muvatta'*, c. I, s. 15; Ayrıca bk. Ali Osman Koçkuzu, "Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile" maddesi, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, c. X, s. 346.

33 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, ss. 453-456.

34 el-İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, c. II, s. 15.

35 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 71; İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*, c. VII, s. 437, no: 10160.

Hadis Aldıkları:

1. Ebû Sureyha Huzeyfe b. Üseyd.
2. Huzeyfe b. el-Yemân.
3. Zeyd b. Erkam.
4. Sa'd b. Mâlik.
5. Ebû Abdullah Selmân b. el-İslâm
6. Abdullah b. Abbâs.
7. Hz. Ebû Bekr.
8. Abdullah b. Mes'ûd.
9. Ali b. Ebî Tâlib.
10. Ömer b. el-Hattâb.
11. el-Fadl b. el-Abbâs.
12. Mucma' b. Cârîye b. Âmir.
13. Muâz b. Cebel.
14. Muâviye b. Ebî Sufyân.
15. Bekr b. Garvâş.
16. Fulân b. Cârîye.³⁶

Kendisinden Hadis Alanlar:

1. Ebû Âsım el-Ganevî.
2. Ebû Râfî el-Gıbtî Eslem Mevlâ Rasûlullah.
3. Ebû Yahyâ el-Esedî Habib b. Ebî Sâbit Gays b. Dinâr.
4. Humrân b. A'yen eş-Şeybânî
5. Hallâd b. Abdurrahmân b. Cünde es-San'ânî el-Ebnâvî.
6. Ebû Mes'ûd Said b. İyâs el-Cerîrî.
7. Ebû Yahyâ Seleme b. Kuheyl b. Hasîn el-Hadramî.
8. Ebû Abdullah Abdulaziz b. Rafî' el-Esedî et-Tâifî.

36 Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz et-Türkmânî ez-Zehabî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-kütübî's-sitte*, I- II, Thk.: Muhammed Avvâme, Cidde 1992, c. I, s. 527, no: 2548; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XIV, ss. 79-81; İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb*, c. V, s. 71; es-Suyûtî, *İsâfu'l-mubatta bi ricâli'l-muvatta*, c. I, s. 15.

9. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Hüseyin en-Nevfelî.
10. Ebû Osmân Abdullah b. Osmân b. Huseym el-Kârîf.
11. Abdulmelik b. Said b. Hayyân el-Hemedânî.
12. Ubeyd b. Mihrân el-Kûfî.
13. Ebu'l-Hasîn Ubeydullah b. Ebî Ziyâd el-Gaddâh.
14. Ebû Ziyâde Ubeydullah b. Ziyâde el-Bekrî ed-Dimeşkî.
15. Ebû Devs Osmân b. Ubeyd el-Yehsabî.
16. İkrime b. Hâlid b. el-Âs el-Mahzûmî el- Kuraşî.
17. Ebu'l-Hasen Ali b. Zeyd b. Abdullah b. Cud'ân et-Teymî.
18. Umâre b. Sevbân el-Hicâzî.
19. Ebû Muhammed Amr b. Dinâr el-Esrem el-Cumahî.
20. Ebû Muhammed el-Gazzêz Furât b. Ebî Abdirrahmân et-Temîmî.
21. Ebû Bekr Fıtr b. Halîfe el-Kuraşî.
22. Ebû Abdullah Kâsım b. Ebî Bezze el-Mahzûmî.
23. Ebu'l-Hattâb Katâde b. Dâime b. Katâde es-Sedûsî.
24. Ebû Muhammed Külsûm b. Cebr el-Basrî.
25. Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Esedî.
26. Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdillâh el-Kuraşî, ez-Zührî.
27. Ma'rûf b. Harrabûz Mevlâ Osman el-Mekkî.
28. Mansur b. Hayân b. Hasîn el-Esedî.
29. el-Velid b. Abdillâh b. Cumey' ez-Zührî.
30. Ebû Recâ Yezid b. Ebî Habib el-Ezdî.
31. Mehdî b. İmrân el-Müzenî, el-Hanefî.
32. el-Alâ b. Ebî'l-Abbâs el-Müzenî el-Hanefî.³⁷

Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî, hadis ehline göre, bütün memleketler bazında en son vefat eden sahâbî olarak bilinmektedir.³⁸ İbn Hacer bu

37 ez-Zehabî, *el-Kâşif*, c. I, s. 527, no: 2548; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl*, c. XIV, ss. 79-81; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, c. V, s. 71; es-Suyûtî, *İs'âfu'l-mubatta' bi ricâli'l-muvatta'*, c. I, s. 15.

38 İbn Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, s. 300; es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 387; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, c. VII, s. 437, no: 10160; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. XIV, s. 81; Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak el-Azîm Âbâdî, *Avnu'l-ma'bûd şerhu sünen-i ebî Dâvud*, I-

konuda icmâ olduğunu belirterek³⁹ bundan sonra sahâbî olduğunu iddia eden kimsenin yalancı sayılması gerektiğini kaydetmiştir.⁴⁰ Onun vefat tarihi hakkında da 100'den 110 yılına kadar farklı bilgiler mevcuttur. Halife b. el-Hayyât ve Müslim onun hicri 100 yılında vefat ettiğine söylerken⁴¹ İbn Berkî 101 yılında öldüğünü söylemiş,⁴² el-Mizzî, İbn Hacer, el-Hatîb el-Bağdâdî de onun 100, 101, 107 ve 110 yıllarında vefat ettiğini söyleyenlerin olduğunu kaydetmişlerdir.⁴³ Ancak İbn Hacer, Musa b. İsmail - Mubârek b. Fedâle - Kesir b. A'yen kanalıyla Ebu't-Tufeyl'in 107 yılında hadis rivayetinin olduğunu kaydederek adeta 107 yılından önce ölmüş olamayacağını vurgulamıştır.⁴⁴ el-Buhârî ve İbn Hibbân, Ebu't-Tufeyl'in 107 yılında vefat ettiğini eserlerinde belirtmiştir.⁴⁵ Bu farklı görüşlerin içerisinde en kesin ifadeyi şârihler kullanmıştır. Vehb b. Cerîr b. Hâzım'ın babasından aktarmış olduğu "Ben hicrî 110 senesinde Mekke'de bulunuyordum. Bir cenaze gördüm. Bu cenazenin kim olduğunu sordum. "Bu Ebu't-Tufeyl'dir" dediler"⁴⁶ şeklindeki rivayetin de ışığında onun 110 yılında öldüğünün kesin olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷ Vefat yılını bildiren en son tarihini, bu rivayet verdiği için vefat yılının 110 olduğunu kabul etmemiz gerekecektir. Hicrî 110 yılı sahabe nesli

X, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415, c. V, s. 238; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, c. IV, s. 467; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. I, s. 199; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 1 cilt, Thk.: Muhammed Fuat Abdalbâki, Beyrut 1989, c. I, s. 276; el-Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, c. VI, s. 435; İbn Hibbân, *es-Sikât*, c. III, s. 291; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, c. I, s. 257; Ayrıca bk. Ahmed Naim, *Sahîh-i Buhârî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi*, I-XIII, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 1987, c. I, s. 29; Âşık, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, ss. 31-32.

39 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. II, s. 75.

40 Aynı eser, c. XI, s. 363.

41 İbn Salâh, *Ullûmu'l-Hadîs*, s. 300; es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, s. 387.

42 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 71.

43 el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, c. XIV, s. 81; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 71; İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, c. VII, s. 437, no: 10160; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c. I, s. 199.

44 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s. 71.

45 el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu's-Sağîr*, I-II, Kâhire 1977, c. I, s. 250, no: 1216; İbn Hibbân, *es-Sikât*, c. III, s. 291, no: 940.

46 İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, c. V, s.71.

47 ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, c. IV, s. 467, no: 177; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, c. I, s. 527, no: 2548; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XI, s.363; es-Suyûtî, *İs'âfu'l-Mubatta' bi Ricâli'l-Muvatta'*, c. I, s. 15; Muhammed b. Abdalbâki b. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî Alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411, c. I, s. 414; el-Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, c. III, s. 98.

için son tarihtir. Doğum yılı itibariyle Ebu't-Tufeyl'i görse bile hatırlayamayacak yaşta olanlarla bu tarihten sonra dünyaya gelen insanlar Etbau't-Tâbiîn olarak kabul edilecektir. Vefat ettikleri yere göre son ölen sahâbîlerin isimlerini de kaydederek çalışmamıza son vereceğiz.

1. Mekke'de: Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî (ö.110/728).
2. Medîne'de: Mahmud İbnu'r-Rabî (ö.99/717).
3. Basra'da: Enes b. Mâlik (ö. 91/707).
4. Kûfe'de: Abdullah b. Ebî Evfâ (ö. 87/705).
5. Şam'da: Abdullah b. Busr el-Mâzinî (ö. 88/706)
6. Mısır'da: Abdullah b. Hâris b. Cezz ez-Zübeydî (ö. 86/705)
7. Filistin'de: Ebû Ubeyy Abdullah b. Ümmi Harâm.
8. Dimaşk'da: Vâsile b. el-Eskâ el-Leysî (ö.83-86/702-705)
9. Yemâme'de: el-Hirmâs b. Ziyâd el-Bâhilî.
10. el-Cezîre'de: el-Urs b. Âmira el-Kindî.
11. Afrika'da: Ruveyfâ b. Sâbit el-Ensârî (ö.56/676).
12. el-Bâdiye'de: Seleme b. el-Ekvâ (ö.74/693).
13. Horasan'da: Bureyde b. el-Husayb el-Eslemî (ö.73/692).
14. Sicistan'da: el-Addâ b. Hâlid b. Hevze.
15. İsbahan'da: en-Nâbiga el-Ca'dî (ö.50/670).
16. Semerkand'da: el-Fadl b. el-Abbâs (ö.63/683).
17. Tâif'te: Abdullah b. Abbâs (ö.68/687).⁴⁸

Kaynakça

- Âşık, Nevzat, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, İzmir 1981.
el-Azîm Âbâdi, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud*, I-X, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415.
el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (ö. 256/ 869), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

48 Ahmed Naim, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. I, s. 29; Âşık, *Sahabe ve Hadis Rivayeti*, ss. 33-35.

- et-Târîhu's-Saçîr*, I-II, Kâhire 1977.
- et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Thk.: Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr.
- el-Edebü'l-Müfred*, 1 cilt, Thk.: Muhammed Fuat Abdalbâkî, Beyrut 1989.
- el- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali (ö.816), *et-Ta'rifât*, 1 cilt, Thk.: İbrâhim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1405.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî (ö.275), *Sünen-i Ebî Dâvud*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- el-HATİB el-BAĞDÂDÎ, Ahmed b. Ali Ebû Bekr (ö.463), *Târîhu Bağdâd*, I- XIV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- el-İclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebu'l-Hasen el-İclî el-Küfî (ö. 261), *Ma'rifetu's-Sikât*, I-II, Mektebetü'd-Dâr, el-Medînetü'l-Munevvera 1985.
- İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî, eş-Şâfiî (ö.852),
----, *el-İsâbe Fi Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Dâru'l-Cil, Thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1992.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1984.
- , *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Thk.: Muhammed Fuad Abdalbâkî, Dâru'l-Mârife, Beyrut 1379.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (ö.241), *-el-Müsned*, I-VI, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Hibban; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtîm et-Temîmî el-Büstî (ö. 354); *es-Sikât*, I-IX, Thk.: es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed, Dâru'l-Fikr, 1975.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahmân eş-Şehrezûrî (ö.643), *Ulûmu'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, 3. baskı, Dimeşk 1984.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddîn el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî (ö. 606), *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, I-V, Thk.: Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1979.
- Koçkuzu, Ali Osman, "*Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile*" maddesi, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. baskı, Ankara 1988.
- el-Mizzî, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebu'l-Haccâc el-Mizzî (ö.742), *Tehzîbü'l-Kemâl*, I-XXXV, Müessesetü'r-Risâle, I. Baskı, Beyrut 1980.
- el-Mübârekfûrî, Muhammed b. Abdirrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekfûrî Ebu'l-Alâ (ö.1353), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmü't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (ö.261), *Sahîhu Müslim*, I-III, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Subhî es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, Çeviri: M. Yaşar Kandemir, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Ebu'l-Fadl Abdurrahman İbn Ebî Bekr (ö. 911), *Tedribü'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1993.
- İs'âfu'l-Mubatta' bi Ricâli'l-Muvatta'*, 1 cilt, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1969.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö.279), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 1992.
- Ahmet Naim- Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi*, I-XIII, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 1987.
- ez-Zehabî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymâz et-Türkmânî, ez-Zehabî (ö.748);
Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, I-XXIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1413.
- el-Kâşif Fi Ma'rifeti Men Lehû Rivâye Fi'l-Kütübî's-Sitte*, I- II, Thk.: Muhammed Avvâme, Cidde 1992.

ez- Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf (ö.1122), *Şerhu'z-Zürkânî Alâ Muvattai'l-Îmâm Mâlik*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411.